לפני אידיהן פרק ראשון עבודה זרה ה.

לומר לך. גזירת מלך היתה ליתן פתמון פה לנכרים: **דמפרסם חטאיהן.** ואיכא חילול אימא לא ליתקבלו: **מלפפתו.** מעטפתו לשון מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשבת (שבת דף קכט.): **נאמנותינו.** עושי הענגל: **לא נאנו לעולם.** שהיו ממלאכים ולא הולידו בנים: **לאומם.** בנים שהיו כבר בעמידתם בסיני: **נשמתם עונה.** שעד עתה נאסר להן אל תגשו אל אשה: **עד שיכלו וכו'.** אוצר יש ושמו גוף ומכרעתיה עולה כל הנשמות העתידות להולד ונתנם לגוף: **כי לא לעולם אריב.** לאחר זמן הגאולה ולא לנצח אתקוף מלגאול כי רוח אשר לפני נשמות שבגוף יעטוף הוא המאחר כמו העטופים לגבן (בראשית ל) ונשמות שאני עשיתי: **כמי שלא נאנו לעולם.** לפי שהן מיום לעולם וכל זמן שהן קיימין אין אנו משוכין לגוף: **הא לא קבלו ישראל את הפורה.** הוי שומע מכאן שלא קבלוה לקבל שכר היום בעולם הזה אלא שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן וזו היא עונה המתוכה כאן למען ייטב להם: **הוא דאמר.** ר"ל: **עניות.** שמשתעבדו שלטו בהן שונאיהם המכלים את ממונם כל היום ובהיה לאכול: **דפן ואכירם.** דאמר מר (נדרים דף סד:) כל מקום שנאמר נגיס נגנים אין אלא דמן ואכירם והכא (ד) נמנקשי נפשו כתי' נגיס היינו אותן עניים שהלשינו עליו: **וכן הוא אומר לו עמי שומע לי.** שהקב"ה מתאנן לפניהם שישמרו את המורה. לו עמי היינו תחינה כמו הן לו יהי כדברך (בראשית ג): **כפויי טובה.** אין מכירין להחזיק טובה לנעלים:

נלחם

וצריכא פי' לכתוב חטאם [ד]וקבלת תשובתם: **שאלמלא לא חטאו לא באנו לעולם.** ואע"ג דאמרינן פ"ק דערובין (דף יג: ופס) נתנו וגמרו בוח לו לאדם שלא נברא היינו בתחלת לידתו שאין ידוע מה יהא בסופו אבל כשהוא גדיל אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו ועוד דאמקבלת דכמי שלא באנו לעולם אתי שפיר: **אין** בן דוד **בא** עד שיכלו נשמות שבגוף. וא"ת מ"מ יכלו ע"י עובדי כוכבים שיהו מולידים ואומר הר"ל שאלמלא הנשמות של ישראל ושל עובדי כוכבים אין בגוף ג' והא דאמר (שבת ל:) עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח שמא י"ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו: **כי** רוח מלפני יעטוף. משיח נקרא רוח כדכתיב (איכה ד) רוח אפינו משיח ה' וה"פ דקרא המשיח מלפני יאחר כמו העטופים לגבן על ידי נשמות אני עשיתי: **אלא** שירדו מנבסיהם. דליכא למימר סומים היו דהא כתיב בעדת קרח (במדבר טז) הביאו האנשים ההם מנקר ומצולעים נמי לא הוו דהא בעדה כתוב המתנה היו יושבין וכ"ת דנמתן תורה נתרפאו דהא אומן שנתרפאו כבר חזרו למומן במעשה העגל[ד] ואלא היו להם בנים ליכא למימר דנשביל כך לא היו פחות קרובים למלכות להלשינו בהתחלה וי"מ דמשמע ליה שירדו מנכסיהם דמחמת כן אין להן כח עוד להזיק אבל כל הנך היו יכולין להזיקו ע"י ממונם ופשטיה דקרא מייירי בפרעה (ה) וימת אלך מלכים: **כפויי** טובה. לכך קראם כפויי טובה שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך: (שיר נע"ב): **עד ארבעין שנין לא קאי אינש.** פירש"י שאף משה לא מזכר וא"ת אמאי כעס משה על ישראל הלא גם הוא לא מזכר וי"ל שלפי שהוא לא היה כדעתו שהיו מגיחים נתן לב עד מ' שנה דקס אדעתיה דרביה אבל ישראל שהיו צריכין לתפלה זו היה להם להתבונן מאותה שעה שהרי כבר חטאו בעגל ונתרגלים וי"ל פי' שמשה לא הקפיד עליהם על דבר זה עד מ' שנה כי היה סבור דלסוף מ' שנה יעמדו על דעת קונם ויאמרו אתה תן ולא היה כדעתו שהיו מגיחים לומר אותו משום כפיית טובה אבל כשעברו ארבעים שנה שלמה שהיה להם לדעת הכין עליהם שהיו מגיחין נשביל כפיית טובה ואז הוכיחם:

ילקס

לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו צבור אומרים [ה](לו כלך) אצל צבור וצריכא דאי אשמועינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיהו אימא לא ואי אשמועינן צבור משום דנפישי [ו] רחמייהו אבל יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא צריכא והיינו [ז]דרבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן [ח] מאי דכתיב [ט]נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה [י]וא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר [כ]והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך וכל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין שנאמר [כא]לפתו ארחות דרכם וגו' ר"א אומר קשורה בו ככלב שנאמר [כב]ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה [כג]לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה בעוה"ב אמר ר"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנאמר [כד]אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וגו' למימרא דאי לא חטאו לא הוו מולדו והכתיב [כה]ואתם פרו ורבו עד סיני בסיני נמי כתיב [כו]לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לשמחת עונה והכתיב [כז]למען ייטב להם ולבניהם וגו' לאותן העומדים על הר סיני והאמר ר"ל [כח]מאי דכתיב [כט]זה ספר תולדות אדם וגו' וכי ספר היה לו לאדם הראשון מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר [ל]ולי מה יקרו רעיך אל [וגו'] וא"ר [לא]יוסי [לב]אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף שנאמר [לג][כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף] כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי לא תימא אנו לא באנו לעולם אלא כמי שלא באנו לעולם למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והכתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות על תנאי ומי כתיבי קראי על תנאי אין דהכי [לד]אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב [לה]ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו מיתיבי [לו]מי יתן והיה לבבם זה [לז]להם לבטל מהם מלאך המות א"א שכבר נגזרה גזרה הא לא קיבלו ישראל את התורה אלא [לח]כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן שנאמר [לט]למען ייטב להם ולבניהם [מ]עד עולם הוא דאמר כי האי תנא דתניא רבי יוסי אומר לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהן שנאמר [מא]אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון ורבי יוסי נמי הכתיב למען ייטב להם ולבניהם עד עולם טובה הוא דהויא הא מיתה איכא [מב] (רבי יוסי) אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו ות"ק נמי הכתיב אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות [מג]דאמר מר ארבעה חשובים כמתים אלו הן עני סומא ומצורע ומי שאין לו בנים עני דכתיב [מד]כי מתו כל האנשים ומאן נינהו דתן ואבירם ומי מתו מיהוי הוו אלא שירדו מנכסיהם דכתיב [מה]במחשכים הושיבני כמתי עולם מצורע דכתיב [מו]אל נא תהי כמת ומי שאין לו בנים דכתיב [מז]הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי תנו רבנן [מח]אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר [מט]לו עמי שומע לי [וגו'] כמעט אויביהם אכניע ואומר [נ]לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו' תנו רבנן [נא]מי יתן והיה לבבם זה להם אמר להן משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה להם לומר תן אתה כפויי טובה דכתיב [נב]ונפשנו קצה בלחם

עברה מלפפתו בעולם הבא שנאמר לפתו ארחות דרכם וגו': אמר ריש לקיש בואו ונחזיק טובה לאבותינו שחטאו ונקנסה מיתה בעולם שאילולי כן לא באנו אנו לעולם שנאמר אני אמרתי אלהים אתם אבל חבלתם עצמכם אכן כאדם תמותון וגו'. ומקשינן וכי אילו לא היו חוטאין לא הוו מולדי והכתיב ואתם פרו ורבו ופרקינן שלא היו מרהברין בפורר [אלא] עד יום מתן תורה כלבד. איני והכתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם. ועוד כתיב זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה כל דור ודור כיון שהגיע בדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונעצב במיתתו. ועוד אמר ר' אמי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר נשמות אני עשיתי. ופריק' לא הימא לא באנו לעולם אלא אימא כמי שלא באנו לעולם. למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והכתיב פרשת יבמין ופרשת נחלות איש כי ימות. על תנאי פ' אם יחטאו יפותו. וכי כתיב קרא על תנאי אין דכתיב ויהי ערב ויהי בקר מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' ומותבינן מי יתן והיה לבבם זה להם לבטל מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה מיתה הא לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם שנא' למען ייטב להם ולבניהם. ופרקי' ריש לקיש דאמר כד' יוסי דתני לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהן שנא' אני אמרתי אלהים אתם וגו' והכתיב למען ייטב להם ולבניהם [מ] ופרקי' הא להיטיב להם אבל מיתה יפותר אמר לך ר' יוסי טובה שהבטיחם היא הטובה שלא יפותו שאין לך טובה גדולה מזו: ואקשי' לתנא קמא דר' יוסי והכתיב אכן כאדם תמותון מכלל שאילו לא חטאו לא היו מתים. ופריק מאי מיתה זו דאמר קרא עניות שאילו לא חטאו היו עשירים כיון שחטאו נתקללו בעניות שהיא כמיתה דאמר מר ד' תשובין כמת עני כמתי מדבר. מי שאין לו בנים הבה לי בנים ואם אין אלא לשון תחנונים שנאמר לו עמי שומע לי וגו' כמעט אויביהם אכניע וגו'. וכתיב לו הקשבת למצותי וגו' ויהי כחול זרעך וגו': ג) היה לכם לומר לפני הקב"ה כיון שאמר מי יתן תאמרו אתה רבון כל העולם תן לנו לב ליראה את שמך ואף רבינו משה לא רמז להם זה הדבר אלא לאחר מ' שנה שנאמר

ה) נ"ל ופרסום דמשמע דקבלו רק למען לטשיב להם. ו) נראה דחסר כאן וכ"ל מ"ר מי יתן וכו' אמר להם משה ליטראל היה לכם לומר וכו'.

מסורת הש"ס

ה) [נ"ל לכו לכון. ב) מ"ק כח:]. ג) סוטה ג:. ד) שם יומא לא:. ה) מנחות לח:. ו) פ"א מע. ז) יומא סב. סנ: מה יג:. ח) [נעיל ב שבת פח. ע"ש]. ט) [נ"ל לסם ונו'], י) [עירובין נד. ע"ש]. כ) לפניו תקרא לצולם. ל) [נמין ישקב ליתא]. מ) נדרים סד:. נ) [נ"ל אחר ד"ה לנאמתן]. ס) [שמות יט]. ע) כפ"ה: מלכות. פ) [נדרים נא]. צ) [מדרש מ"ר נשא פ' ז'].

תורה אור השלם

1. ואלה דברי דוד האחרנים נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על משיח אלהי יעקב ונעים זמרות ישראל:
שמואל ב כג א
2. אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד יי יאספך:
ישעיהו נח ח
3. ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו:
איוב ו יח
4. וידי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה: בראשית לט י
5. אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו:
תהלים פב ו-ז
6. ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה:
בראשית ט ז
7. לך אמר להם שובו לכם לאהליכם:
דברים ה כו
8. מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם:
דברים ה כח
9. זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו:
בראשית ה א
10. ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם:
תהלים קלט יז
11. כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:
ישעיהו נז טז
12. וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי:
בראשית א לא
13. ויאמר יי אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך:
שמות ד יט
14. במחשכים הושיבני כמתי עולם:
איכה ג ו
15. אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו:
במדבר יב יב
16. ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:
בראשית ל א
17. אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ויקרא כו ג 18. לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי: תהלים פא יד-טו 19. לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים: ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותי לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני: ישעיהו מח יח-יט 20. וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: במדבר כא ה

גליון הש"ס

תום' ד"ה וצריכא. וקבלת תשובתם. עי' תשובה שער לחמים פי' ל':

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום דנפשי זכותייהו אבל יחיד: (ב) שם ת"ר יונתן דאמר ר"ש בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב נאם (ג) שם הא מיהא איכא אמר לך ר' יוסי כיון דליכא: (ד) רש"י ד"ה דמן וכו' והכא מבקשי כל"ל ותות כ' נמתק: (ה) תוספות ד"ה אלא וכו' מיירי בפרעה דכתיב וימת:

מוסף רש"י

כלך אצל יחידי. אבל דור שמחל לו הקב"ה אותו כיון, אף אתה מאר בתשובה (מו"ק מז:). שהקים עולה של תשובה. שהוא שב תחלה ונתן דרך לבנים (שם). מקדמתו. לפני מיתתו מכחת לפניו (פוסה ג:). מלפפתו. כורכתו (שם). נשמות שבגוף. אוצר שאמו גוף (יבמות סב:) פרנוד שחוקן כיון שיהיה למלאכים ושם רומות נמנות שנכנסו משמת ימי כרשעת העתידות להתן בגופים העתידים להכנלות (שם סב:) מדל, כי גוף שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות עולדים (נדה יג:). כי רוח. הרוחות שלפני שנזכרתי להיות עולדים קודם, יעטוף, מעכב את הגאולה, דקרא נגאולה כתיב כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף ועשיתי יעטוף, ומפיקיה נרשיה מנרים (שם וכעי"ז בבמות שם). יעטוף לשון עכבה, כדכתיב ויהי העטופים לגבן (שם). יום הששי. מאי שנא דכתיב כי כיום גמר מעשה כרשעת, מלמד שהתנה בו. השני משמע השני המיוחד במקום אחר, דמאמרינן בעלמא (חולין צב:). דיקך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר בראשית אלו כיום הששי, והא ר' בסיון שנתנה בו תורה, מריבוי דם' דרש היה נמי הא (שבת פח. וכעי"ז לעיל ג:). במחשכים הושיבני כמתי עולם. כשלאדם נתון נמחשך ואינו רואה אשון כמת (נדרים סד:).

רבינו חננאל

שאם חטא צבור אומר הנה בימי משה חטא צבור ואם הוא יחיד אומר הנה יחיד חטא וחזר בתשובה והיינו דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נבר שהקים עולה של תשובה: הערשה מצוה מקדימתו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך וכל העובר